

Jerzy Czołgoszewski

"Więzienie w Barczewie w systemie więzień politycznych w latach 1945-1956", Cezary Krawczyński, "Pamięć i Sprawiedliwość. Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - IPN" T. XXXVIII, 1995 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 280-283

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ogólnikowość publikacji, a czytelnik od razu wiedziałby, czego może się spodziewać⁸.

Monografia A. Szorca również pod względem formalnym nie jest wolna od niedociągnięć i błędów. Przede wszystkim autor niepotrzebnie wielokrotnie porzuca styl naukowy na rzecz zwrotów retorycznych przynależnych do stylu gawędziarskiego, np. „Hozjusz — żuł w sercu gorzkie myśli” (s. 12), „zdenerwowany przerwał misję” (s. 12), „świetlane postacie” (s. 15), „wnet” (s. 22, 63, 84, 90 i in.), „Hozjusz wynurzał się ze swoich kłopotów finansowych” (s. 61), „na dłuższą metę” (s. 74), „ta migawka powinna nam pomóc” (s. 85), „pocziwi Szwedzi” (s. 105) itd.

Uderza też podejście do aparatu naukowego, jaki tworzą m.in. przypisy. Autor posługuje się w przypisach skrótem AAWD, w „Wykazie skrótów” (s. 117) błędnie rozwiązany jako Archiwum Archidiecezjalne w Olsztynie. Powinno być Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. W tymże „Wykazie skrótów” autor podaje, iż korzystał z „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” wydawanych w Olsztynie w latach 1946—1950, gdy tymczasem czasopismo zaczęło ukazywać się pod tym tytułem od 1957 r. Przypis 13 (s. 14) zaskakuje rozważaniem na temat zdjęć autorów cytowanego dzieła. Przypis 165 (s. 98) odsyła do przypisu 195 (s. 111), a powinien kierować do 196 (s. 112). Przypis 170 (ss. 99—100) błędnie podaje miejsce wydania cytowanego dzieła — jest to Wrocław, a nie Olsztyn. Wtrącenie o H. Keferstein (s. 108) powinno być w przypisie.

Te i inne formalne błędy publikacji mogłyby być wyeliminowane przez krytyczne redaktorskie opracowanie tekstu, którego wyraźnie zabrakło. Docenić jednak trzeba czytelny *Indeks osób i miejscowości*, który ułatwia korzystanie z książki.

Monografię Alojzego Szorca należy zaliczyć do dużej już grupy publikacji sygnalizujących i przypominających wciąż aktualny temat badawczy.

Irena Rapacka

Cezary Krawczyński: *Więzenie w Barczewie w systemie więzień politycznych w latach 1945—1956, Pamięć i Sprawiedliwość. Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu — Instytut Pamięci Narodowej*, t. XXXVIII, Warszawa 1995, ss. 241—261.

W rocznicę pięćdziesięciolecia Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu — Instytutu Pamięci Narodowej, ukazał się kolejny XXXVIII tom Biuletynu „Pamięć i Sprawiedliwość”, zawierający oprócz tekstów okolicznościowych oraz kroniki i artykułów, bardzo interesujący materiał Cezarego Krawczyńskiego.

Autor, ówczesny pracownik Archiwum Państwowego w Olsztynie, poruszył problematykę, która dotychczas na naszym terenie nie była badana, brakuje

⁸ Prawdopodobnie jednak katalog ukaże się wkrótce, zob. M. Spandowski, S. Szyller, *Katalog över skrifter från jesuiternas bibliotek i Braniewo*, Acta Suetico-Polonica, 1997, nr 6, ss. 161—167.

więc stosownych opracowań, co powoduje, że wiedza na ten temat jest w społeczeństwie w dalszym ciągu dalece niedostateczna.

Opracowanie składa się z dwóch części oraz charakterystyki materiałów archiwalnych dotyczących więziennictwa, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Olsztynie.

Część pierwsza zawiera cztery rozdziały. W pierwszym z nich autor opisuje organizację Departamentu Więziennictwa Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego od chwili jego powstania na części ziem polskich opanowanych przez wojska sowieckie w 1944 r. oraz kolejne jego reorganizacje do 1956 r. Zawiera również omówienie Zarządzenia nr 30 z 28 listopada 1953 r. (GO 334/53) dyrektora Departamentu, tworzącego wydziały, samodzielne sekcje i inspektoraty oraz ich zadania. Wymienia także kolejnych dyrektorów i wicedyrektorów Departamentu Więziennictwa MBP.

W drugim rozdziale autor omówił podstawy prawne orzekania kary pozbawienia wolności. Przypomniął, że aparat bezpieczeństwa istniał po to, aby ścigać i karać wszystkich realnych i potencjalnych wrogów socjalizmu. Autor przytacza najczęściej stosowane przepisy z zakresu prawa karnego w okresie pierwszego dziesięciolecia funkcjonowania więziennictwa w okresie powojennym — od dekretu z 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców narodu polskiego, po dekret o przystosowaniu przepisów o postępowaniu doraźnym do postępowania przed sądami wojskowymi. Ponadto w rozdziale tym wspomniął o amnestiach z 1945 i 1947 r., pominął natomiast całkowicie bardzo ważną dla omawianego okresu amnestię z 1953 r.

Trzeci rozdział dotyczy klasyfikacji więzień i obozów pracy według przepisów: Departamentu Więziennictwa na dzień 1 stycznia 1948 r. oraz Instrukcji nr 11 o segregacji więźniów, wprowadzonej tajnym pismem GO 925/50 z 12 września 1950 r. Podano w nim zasady zatrudniania poszczególnych kategorii więźniów, wprowadzone ściśle tajnym dokumentem, tj. „Tymczasową Instrukcją Wykonawczą do zarządzenia Gabinetu Ministra nr 039/52 z dnia 24 czerwca 1952 r.,” wraz z dalszymi modyfikacjami ujętymi w dokumencie z 21 stycznia 1951 r. zatytułowanym „Zmiana do Instrukcji Wykonawczej nr GO 5609/52 z 23 września 1952 r.”

W części drugiej, poświęconej więzieniu w Barczewie, autor w dużym skrócie opisuje jego historię i, jak podkreśla, trudności w dotarciu do dokumentacji MBP spowodowały, że nie miał możliwości przedstawienia pełnej obsady i ruchu kadrowego. Podaje kilka dostępnych mu, przypadkowych najczęściej danych, dotyczących naczelników więzienia oraz osób zajmujących stanowiska kierownicze. Wnosi również o weryfikację informacji Olsztyńskiego Oddziału Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego o osobach pełniących funkcję naczelnika więzienia.

Z uwagi na wymienione trudności koncentruje się na opisie ucieczki podkopem pięciu więźniów 25 października 1951 r., zawartym w ściśle tajnym piśmie MBP Departamentu Więziennictwa, przekazanym do więzień i obozów pracy, informującym o stanie bezpieczeństwa w jednostkach więziennictwa i opisującym sytuację zaistniałą w więzieniu w Barczewie.

Najbardziej wartościowa, poza pierwszą częścią omawianego materiału, jest charakterystyka dokumentów archiwalnych dotyczących więziennictwa, które zostały przekazane do Archiwum Państwowego w Olsztynie przez Komendę Wojewódzką Policji w Olsztynie, Rejonowy Areszt Śledczy w Olsztynie oraz Okręgową Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Olsztynie.

Na zawartość zgromadzonych w archiwum materiałów w znacznej mierze składają się spisy akt więźniów przekazanych do innych zakładów karnych oraz księgi więźniów karnych i śledczych. Jak podkreśla autor, zasoby pozwalają na odtworzenie części ewidencji więźniów przebywających w zakładach karnych województwa do 1955 r. Przechowywana dokumentacja oznaczona jest jako zespół nr 1062 i składa się z 34 jednostek archiwalnych pod nazwą „Centralne Więzienie w Olsztynie”.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że przekazanemu zespołowi nadano niewłaściwą nazwę, ponieważ Centralne Więzienie w Olsztynie powstało dopiero po reorganizacji struktury więziennictwa w połowie 1955 r., kiedy to utworzono również centralne więzienia w Barczewie i Iławie, którym podporządkowano znajdujące się w ich pobliżu pozostałe na terenie województwa olsztyńskiego więzienia. Zgromadzona dokumentacja nie była dotychczas wykorzystywana przez historyków i badaczy, wymaga więc szczegółowego merytorycznego opracowania.

W oparciu o materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Aresztu Śledczego w Olsztynie, można zweryfikować cytowane dane dotyczące obsady kadrowej więzienia, praktycznie na wszystkich stanowiskach służbowych w latach czterdziestych i pięćdziesiątych. Ustalono np., że naczelnikami więzienia w kolejności byli:

1. st. sierż. Filip Milkowski — 4 stycznia 1946—1 marca 1946
2. sierż. Leon Duś — 1 marca 1946—3 czerwca 1946
3. Michał Szarapow — 3 czerwca 1946—25 listopada 1946
4. kpt. Bogdan Bednarski — 14 stycznia 1947—1 grudnia 1947
5. kpt. Rozen Sewer — 1 grudnia 1947—15 sierpnia 1951
6. por. Mieczysław Świąszek — 15 sierpnia 1951—1 września 1952
7. kpt. Michał Szulimowski — 1 września 1952—15 lipca 1954
8. st. insp. (kpt.) Edward Szczubiał — 15 lipca 1954—10 października 1964.

Inni wymienieni przez autora funkcjonariusze pełnili następujące funkcje:
— ppor. Daniel Kozak — zastępca naczelnika ds. polityczno-wychowawczych w latach 1945—1948,

— ppor. Kazimierz Turczyński — zastępca naczelnika ds. polityczno-wychowawczych w latach 1948—1951,

— por. Jan Franaszek — zastępca naczelnika ds. liniowych (ochrony) w latach 1950—1952,

— chor. Kazimierz Tyczyński — od 1947 r. zastępca, a następnie kierownik działu specjalnego w latach 1948—1950,

— sierż. Józef Gawin — od 1948 strażnik, a następnie mł. referent, p.o. kierownika działu specjalnego w latach 1950—1951,

- ppor. Stanisław Zdunek — kierownik działu administracyjnego w latach 1948—1952,
- podinsp. (ppor.) Józef Jasiewicz — od 1946 r. strażnik, następnie oddziałowy w latach 1946—1952, a od 1955 r. dowódca zmiany działu ochrony,
- st. przod. (st. sierż.) Tadeusz Kopik — od 1948 r. strażnik, oficer inspekcyjny w latach 1953—1955.

Recenzowana praca autorstwa Cezarego Krawczyńskiego niewątpliwie poszerza naszą wiedzę o stosowanych metodach represji w latach 1945—1956, aczkolwiek podany zasób informacji i danych na temat historii samego więzienia w Barczewie i jego miejsca w systemie więzień politycznych omawianego okresu został zbyt zawężony. Zaprezentowana w pracy charakterystyka materiałów archiwalnych, zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Olsztynie, chociaż wymaga jeszcze merytorycznego opracowania, stanowi istotną wartość badawczą i może być wykorzystana w dalszych szczegółowych opracowaniach naukowych.

Jerzy Czołgoszewski

Andrzej Małkiewicz, Krzysztof Ruchniewicz, *Pierwszy znak solidarności. Polskie odgłosy powstania ludowego w NRD w 1953 r.*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 1998, ss. 192.

Z dużą niecierpliwością oczekuje się na książki dotyczące kwestii dotąd nie podejmowanych, ewentualnie prezentowanych nieobiektywnie, czasem wręcz zawierających nieprawdziwe treści. Istniała niekwestionowana potrzeba zajęcia się tematem powstania w NRD, gdyż jak dotąd rok 1953 kojarzył się niemal wyłącznie (także niektórym historykom), jedynie ze śmiercią Stalina. Prac na temat powstania berlińskiego napisano niezwykle mało. Wiele publikacji gloryfikujących dzieje NRD, siłą rzeczy było krytycznych wobec powstania. Wpływem tych wydarzeń na społeczeństwo polskie nikt dotąd się nie zajmował. Z zadowoleniem więc należy przyjąć pracę dwóch wrocławskich badaczy. Andrzej Małkiewicz, adiunkt w Instytucie Nauk Ekonomiczno-Społecznych Politechniki Wrocławskiej, zajmuje się m.in. powojenną historią polityczną, gospodarczą i społeczną Polski, głównie Śląska. Drugi z autorów, Krzysztof Ruchniewicz, asystent w Zakładzie Historii Najnowszej Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, stypendysta wielu fundacji naukowych, zajmuje się powojenną historią Niemiec i wzajemnymi stosunkami polsko-niemieckimi. W pracy nie podano, które partie materiału przygotowali poszczególni autorzy.

Książka składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich (ss. 3—106): to opracowanie na temat sytuacji międzynarodowej w pierwszym półroczu 1953 r., położenia autochtonów i Niemców w Polsce, wydarzeń w czerwcu 1953 r. w NRD i reakcji na nie władz polskich oraz ich oddźwięku w społeczeństwie polskim. Wydaje się, że niewielkim uszczerbkiem dla pracy byłoby mniejsze rozbudowanie dwóch pierwszych rozdziałów, ewentualnie zmiana proporcji informacji w rozdziale drugim, poprzez szersze potraktowanie kwestii autochtonów i Niemców na Warmii i Mazurach czy Pomorzu, bowiem zdecydowanie